

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-3-67-74>

 <https://orcid.org/0000-0003-3013-8644>

ЗАХАРЕВИЧ Микола

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент катедри професійної освіти та технологій за профіля-ми,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

e-mail: zakharuman@gmail.com

УДК 378.018.8:37.011.3-051:355(477):[004.49+070.16(=161.1)]-048.66](045)

ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА КІБЕРЗАГРОЗАМ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ «ЗАХИСТУ УКРАЇНИ»

Актуальність статті полягає у вивченні впливу російської дезінформації та кіберзагроз на українське суспільство в умовах повномасштабної війни, що є невід'ємною складовою гібридної агресії Російської Федерації. Автор аналізує основні методи інформаційної війни, зокрема використання соціальних мереж, традиційних медіа та телеграм-каналів для підриву національної єдності та дестабілізації країни. Особлива увага приділяється підготовці майбутніх учителів навчальної дисципліни «Захист України» як ключових фахівців у формуванні стійкості молоді до інформаційних та кіберзагроз.

Метою дослідження є аналіз основних методів російської дезінформації та кіберзагроз, а також вироблення практичних рекомендацій для ефективної протидії їм. У статті використано методи системного аналізу, контент-аналізу, діалектичний метод і метод case study для ілюстрації конкретних прикладів дезінформаційних кампаній.

Автор детально розглядає понятійний апарат гібридної війни, дезінформації, інформаційної війни та кібербезпеки, спираючись на праці провідних українських і зарубіжних учених. Особливий акцент робиться на ролі соціальних мереж як головного поля бою, а також на механізмах поширення фейкових новин, пропагандистських наративів («денацифікація», «західна маріонетка») та маніпулятивних технологій.

Зроблено висновок, що підготовка вчителів навчальної дисципліни «Захист України» має включати не лише військові навички, а й глибоку інтеграцію знань з медіаграмотності та кібергігієни. Наголошується, що протидія дезінформації є особистою відповідальністю кожного громадянина, а зазначена дисципліна повинна стати основою формування покоління, стійкого до психологічного й інформаційного впливу. Результати дослідження можуть бути використані для розробки нових освітніх компонентів, спрямованих на підвищення рівня підготовки учителів дисципліни «Захист України», медіаграмотності та кіберстійкості серед молоді.

Ключові слова: *підготовка вчителя предмету «Захист України»; дезінформація; кібербезпека; інформаційна війна; пропаганда; гібридна війна; медіа грамотність; соціальні мережі; маніпуляція; фейкові новини; національна безпека; медіаграмотність.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження впливу російської дезінформації та кіберзагроз на українське суспільство в умовах повномасштабної війни зумовлюється низкою вагомих чинників. Насамперед, інформаційна війна, що ведеться паралельно з воєнними діями, становить невід'ємну складову гібридної агресії Російської Федерації проти України. Її стратегічна мета полягає у підриві національної єдності, дестабілізації внутрішньополітичної ситуації, дискредитації військово-політичного керівництва та Збройних Сил України (ЗСУ), а також у формуванні негативного іміджу держави на міжнародній арені. У цьому контексті особливої значущості набуває усвідомлення механізмів, методів та інструментарію поширення дезінформації, адже саме це є підґрунтям для розроблення ефективних заходів протидії. Водночас застосування кібератак як форми ведення війни досягло безпрецедентного масштабу. Систематичні напади на критичну інфраструктуру, органи державної влади, фінансовий сектор та інформаційні ресурси мають на меті паралізацію життєво важливих функцій держави, поширення панічних настроїв та підрив довіри суспільства до державних інституцій. За таких умов кожен громадянин, а особливо майбутні вчителі навчальної дисципліни «Захист України», повинен володіти чітким розумінням природи зазначених загроз для того, щоб ефективно їм протидіяти. Отже, дослідження цих викликів та напрацюван-

ня рекомендацій щодо підвищення рівня кіберстійкості держави є вкрай важливим і практично значущим завданням.

Формулювання мети та завдання дослідження. Метою статті є аналіз російських методів дезінформації та кіберзагроз, які становлять небезпеку для національної безпеки України, а також вироблення практичних рекомендацій щодо ефективної протидії зазначеним явищам. Для досягнення цієї мети передбачено розв'язання таких завдань: виокремлення основних методів поширення російської дезінформації, зокрема через соціальні мережі, традиційні медіа та проросійські Telegram-канали; розроблення конкретних рекомендацій для підвищення рівня медіаграмотності студентської молоді закладів вищої освіти (ЗВО) як дієвого засобу протидії дезінформаційним впливам.

У ході дослідження використано загальнонаукові методи – системний аналіз, діалектичний метод, аналіз і синтез, порівняльний метод, а також спеціальні методики – контент-аналіз та кейс-стаді, що забезпечили комплексність і наукову обґрунтованість результатів.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Деякі недавні дослідження про те, як Росія поширює свої повідомлення і впливає на людські погляди, використовують ідею рефлексивного контролю, що допомагає зрозуміти, як пропаганда може досягти успіху і чому. «Отримавши доступ до когнітивного фільтра, за допомогою якого опонент розуміє світ, контролююча сторона може спонукати його/її добровільно ухвалювати рішення на користь чи принаймні не проти її інтересів» (Bjola 2019, с. 18).

Проблема дезінформації є надзвичайно актуальною для студентської молоді, яка активно користується соціальними мережами та цифровими медіа. Саме тому розвиток медіаграмотності є ключовим завданням для вищої освіти. Це дозволяє студентам критично оцінювати інформацію, розпізнавати фейкові новини та маніпулятивні техніки. Крім того, розуміння кіберзагроз та їхнього впливу на критичну інфраструктуру є життєво необхідним для фахівців у галузі освіти та інформаційних технологій.

В аналітичному звіті «Ефективність протидії російській дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни» зазначено, що «пропаганда діє на тих, хто вже відкритий до неї, але має протилежний вплив на вороже налаштовану аудиторію; вона більше здатна зміцнити переконання та розколи, які вже існують, ніж повернути лю-

дей до протилежних поглядів.» (Горбик, Дуцик, Шалайський, 2023, с. 33).

Підготовка майбутніх учителів дисципліни «Захист України» є особливо актуальною, зокрема з огляду на ініціативу Міністерства освіти і науки України щодо оновлення цієї навчальної дисципліни. Запровадження інноваційного освітнього проекту «Теоретичні та методологічні засади викладання дисципліни/інтегрованого курсу «Захист України» підкреслює необхідність глибинних змін в підходах до військово-патріотичного виховання молоді (Про реалізацію інноваційного освітнього проекту, 2024). Зокрема, модельна навчальна програма «Захист України. Інтегрований курс» для закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти 10-11 клас передбачає вивчення модуля 1. Основи національної безпеки та оборони України в 10 класі та модуля 3. Інформаційна війна в 11 класі (Модельна навчальна програма, 2024).

Сучасний урок «Захисту України» не повинен обмежуватися виключно військовою підготовкою. Він має стати платформою для формування стійкої громадянської позиції, розвитку медіакультури та критичного мислення учнів. Учителі повинні не лише ознайомлювати учнів із тактичними та оборонними навичками, а й навчати їх аналізувати інформаційні загрози, виявляти дезінформацію та протидіяти маніпуляціям, що становить важливий складник гібридної війни. Підготовка педагогів має охоплювати не лише військові аспекти, а й психологічну стійкість, надання першої допомоги та навички протидії пропаганді. Це дозволить виховати покоління, здатне захищати державу не тільки на полі бою, а й на інформаційному фронті.

З огляду на актуальність гібридної війни, підготовка майбутніх учителів дисципліни «Захист України» повинна включати глибоке розуміння інформаційних загроз. Учителі мають володіти не лише базовими військовими знаннями, а й бути фахівцями у сфері інформаційної безпеки, аби навчати учнів протидіяти ворожим впливам. Тому в межах цієї статті, присвяченої боротьбі з російською дезінформацією та кіберзагрозами, особливо важливо чітко й системно визначити основні концептуальні засади. Це створить надійне підґрунтя для подальшого аналізу та дозволить уникнути термінологічних непорозумінь. Розглянемо докладніше чотири базові поняття: «гібридна війна», «дезінформація», «інформаційна війна» та «кібербезпека».

Володимир Горбулін, відомий український політичний діяч і академік, у своїй монографії «Світова гібридна війна: украї-

нський фронт» підкреслює, що Росія застосувала проти України концепцію «гібридної війни», яка поєднує елементи традиційних і нетрадиційних методів ведення конфліктів. З його точки зору, ця війна є унікальною за своєю структурно-функціональною організацією: за формою вона «гібридна», оскільки включає комбінацію військових, інформаційних, економічних, політичних та інших засобів, а за змістом – «асиметрична», адже використовує нерівномірні та непропорційні методи впливу, що дозволяють слабшій стороні ефективно протистояти сильнішій (Горбулін, 2014).

Особливу увагу В. Горбулін приділяє інформаційному чиннику, який у контексті гібридної війни набуває самостійного значення. Інформаційні операції, такі як дезінформація, пропаганда та кібератаки, стають не лише допоміжними інструментами, але й ключовими елементами, що можуть мати вплив, співставний із військовими діями. Це дозволяє агресору досягати стратегічних цілей, маніпулюючи суспільною думкою, підриваючи довіру до інститутів і дестабілюючи внутрішню ситуацію в країні (Горбулін, 2014).

Таким чином, гібридна війна є комплексною стратегією, спрямованою на дестабілізацію держави зсередини, і вона значною мірою спирається на маніпуляцію інформацією та використання технологічних вразливостей. У цьому контексті ключовим інструментом стає дезінформація, адже саме вона дозволяє формувати викривлену картину реальності, послаблювати довіру до інституцій та підривати єдність суспільства. Як зазначає Л. Рудник, дезінформація – це «неправдива, оманлива, маніпулятивна інформація, яку створили навмисне, аби отримати економічну, політичну або іншу вигоду» (Рудник, 2024, с. 50). Отже, дезінформація – це свідоме та цілеспрямоване поширення неправдивої або спотвореної інформації з метою обману, введення в оману та маніпулювання суспільною свідомістю. На відміну від звичайної помилки або неточності, дезінформація завжди має злочинний умисел і використовується як зброя для досягнення політичних, військових або економічних цілей. У контексті російської агресії, дезінформація є ключовим інструментом для виправдання війни, демонізації українського народу та поширення паніки.

Інформаційна війна характеризується багатогранністю, різноманітністю та багатоступеневим характером. Вона може відрізнитися за тривалістю та формою, проте її основною метою залишається інформаційне проникнення, спрямоване на встановлення контролю над «суспільною плат-

формою», тобто психікою та свідомістю значної кількості людей. Цей процес становить перший і ключовий етап, який створює підґрунтя для подальшого впливу на суспільство.

Український експерт із медіа та зв'язків із громадськістю Георгій Почепцов підкреслює, що інформаційні війни ґрунтуються на стратегії резонансу. Ця стратегія передбачає, що одне повідомлення або комунікативний компонент може домінувати над іншими, викликаючи значний суспільний резонанс. Завдяки своїй резонансній природі таке повідомлення здатне витіснити інші інформаційні потоки, формуючи бажане сприйняття реальності та маніпулюючи громадською думкою (Почепцов, 2015, с.10). Наприклад, це може бути поширення певного наративу, який підсилюється через медіа, соціальні мережі чи інші канали, аби викликати емоційну реакцію та мобілізувати суспільство у потрібному напрямку.

У контексті інформаційної війни постає питання інформаційної безпеки. Як зазначає український науковець М. Сенченко, інформаційна безпека досягається тоді, коли суспільство має інформаційну перевагу і здатне протидіяти зовнішнім маніпуляціям. Це означає, що інформаційна війна проти такого суспільства стає неефективною або навіть марною. З цією метою суспільство має бути свідомо підготовленим до розпізнавання дезінформації, критичного аналізу відомостей і протидії маніпулятивним технологіям (Сенченко, 2006). Інформаційна безпека передбачає не лише захист від зовнішніх інформаційних атак, а й розвиток медіаграмотності, стійкості до пропаганди та здатність формувати власні інформаційні стратегії.

Таким чином, інформаційна війна постає як складна система комунікативних практик, яка не лише формує громадську думку, а й активно впливає на когнітивні структури, визначаючи сприйняття реальності та стратегічні пріоритети. Її метою є дестабілізація державного управління, дискредитація влади, підрив морально-психологічного стану населення та військово-вослужбовців.

У контексті сучасних наукових підходів до інформаційної та кібербезпеки, вчені Олександр Горбенко та Сергій Морозов пропонують ґрунтовні визначення цих понять, які відображають їхню багатогранність і значення в умовах інформаційних воєн та глобалізації.

У праці *«Інформаційна та кібербезпека: концептуальні засади та практичні аспекти»* О. Горбенко (Горбенко, 2017) визначає інформаційну безпеку як стан інфор-

маційного середовища, що характеризується: стійкістю до зовнішніх і внутрішніх загроз, включно із захистом від дезінформації, пропаганди та інших форм інформаційних маніпуляцій; гарантією прав і свобод громадян в інформаційній сфері, що передбачає захист приватності, свободи слова та доступу до достовірної інформації; а також захистом національних інтересів держави, включаючи збереження інформаційного суверенітету та протидію інформаційним операціям, спрямованим проти держави. Дослідник розуміє кібербезпеку як здатність інформаційних систем і мереж протистояти кіберзагрозам, забезпечуючи: безперервне функціонування інформаційно-комунікаційних технологій, що є критично важливим для існування сучасного суспільства, та захист даних від несанкціонованого доступу й модифікації, включно із запобіганням кібератакам, витокам даних і гарантуванням цілісності інформації.

У монографії *«Стратегії забезпечення державної інформаційної та кібербезпеки»* С. Морозов розглядає інформаційну безпеку як сукупність заходів і механізмів, спрямованих на захист інформаційних ресурсів, включно з державними базами даних, медіапростором та громадською думкою; на забезпечення інформаційного суверенітету в умовах глобалізації, коли інформаційні війни стають інструментом зовнішнього впливу на державу; а також на протидію загрозам у межах інформаційних війн, що передбачає розроблення стратегій для нейтралізації дезінформації, пропаганди та інших маніпулятивних технологій (Морозов, 2018).

За словами С. Морозова, кібербезпека – це процес захисту кіберпростору, який включає: захист персональних даних громадян від витоків і зловмисного використання; забезпечення безпеки державних інформаційних систем, що становлять основу функціонування державних інституцій; а також захист критичної інфраструктури (енергетики, транспорту, зв'язку тощо) від кібератак, які можуть мати катастрофічні наслідки для держави (Морозов, 2018).

Обидва науковці підкреслюють важливість захисту інформаційного середовища й кіберпростору, але їхні акценти дещо різняться: О. Горбенко більше зосереджується на стані інформаційного середовища та захисті прав громадян, наголошуючи на стійкості до загроз і стабільності систем, тоді як С. Морозов робить акцент на системі заходів і стратегій, спрямованих на забезпечення інформаційного суверенітету й захист критичної інфраструктури в умовах глобалізації.

Ці два підходи взаємодоповнюють один одного, підкреслюючи, що інформаційна та кібербезпека є взаємопов'язаними аспектами, які потребують комплексного підходу для захисту держави та суспільства від сучасних загроз. Кібербезпека – це не лише технічне завдання, а й стратегічний пріоритет для будь-якої держави, що стикається з гібридною агресією.

Аналіз ролі соціальних мереж як головного поля бою в інформаційній війні має критичне значення для підготовки майбутніх учителів дисципліни *«Захист України»*. Інформаційний простір, у якому сьогодні формується світогляд молоді, зазнав радикальних змін, перетворившись на арену, де маніпулюється суспільною свідомістю. У цьому контексті вчителі повинні виступати не лише носіями знань у сфері військово-патріотичного виховання, а й фахівцями з медіаграмотності та інформаційної гігієни.

Використання соціальних медіа в гібридній війні обумовлене їхньою здатністю забезпечувати швидко і масове розповсюдження інформації, що робить їх ідеальним інструментом для дезінформаційних кампаній. Вони дозволяють агресору діяти анонімно, без необхідності залучення офіційних медіаресурсів, що ускладнює процес ідентифікації джерела.

Майбутні вчителі повинні мати глибоке розуміння того, як соціальні мережі використовуються як зброя. Зокрема, їм необхідно аналізувати механізми розповсюдження фейкових новин (розуміти, як алгоритми платформ (наприклад, Facebook, X, Telegram) сприяють поширенню контенту, що викликає емоційну реакцію); вивчати роль ботів і ботоферм (як автоматизовані акаунти використовуються для імітації масової підтримки певних наративів, створюючи ілюзію суспільного консенсусу); ідентифікувати маніпулятивні технології (як пропаганда адаптується до формату соціальних медіа, використовуючи короткі відео, меми та емоційно забарвлені заголовки для обходу критичного сприйняття). Таким чином, завдання педагога – не тільки викривати конкретні фейки, а й навчати учнів принципам роботи соціальних медіа як інструменту гібридної війни.

Курс *«Захист України»* має включати практичні заняття, спрямовані на розвиток критичного мислення та медіаграмотності. Це ключові навички, які дозволяють учням не тільки пасивно споживати інформацію, а й активно її аналізувати та оцінювати.

Аналіз російських дезінформаційних методів є фундаментальною частиною підготовки майбутніх вчителів у рамках *«Захисту України»*. Ця робота не обмежується те-

оретичним розумінням, а вимагає практичного застосування навичок для розпізнавання, викриття та протидії інформаційній агресії. Вчителі мають бути готовими демонструвати учням реальні приклади, що циркулюють у цифровому просторі, зокрема в соціальних мережах та Telegram-каналах.

Фейкові новини визначаються як «недостовірна, неправдива інформація, неперевірені факти» (Мудра, 2016, с. 185). Ми вважаємо, що ці поняття не відображають суті фейкових новин. Адже фейкова новина – це підробка, містифікація, яка поширюється спеціально для дезінформації аудиторії. Майбутні вчителі повинні навчати учнів аналізувати структуру фейкових новин, яка може містити такі ознаки, як відсутність посилань на першоджерела (фейкові новини зазвичай посилаються на анонімних «свідків», «експертів» або неіснуючі організації); емоційне забарвлення (заголовки та текст, написані для максимального емоційного впливу, з використанням слів «жах», «трагедія», «шокуючий»); візуальна маніпуляція (часто використовуються фотографії або відео, вирвані з контексту або створені за допомогою технології deepfake). Наприклад, на початку повномасштабного вторгнення російські Telegram-канали активно поширювали інформацію про те, що ЗСУ нібито готують «провокацію з хімічною зброєю» на Донбасі. Ця новина була підкріплена «свідченнями» анонімних джерел, але не містила жодного офіційного підтвердження. Метою цього фейку було створення підґрунтя для виправдання можливих хімічних атак з боку РФ, використовуючи тактику «дзеркальних звинувачень».

Пропаганда, згідно з політологічним енциклопедичним словником, визначається як систематичні зусилля, спрямовані на вплив на свідомість окремих осіб, груп і організацій для досягнення певного, заздалегідь визначеного результату у сфері політичної діяльності (Герасіна, 2015, с. 683). На відміну від фейкових новин, пропаганда може ґрунтуватися на реальних фактах, але подає їх у спотвореному контексті. Майбутнім педагогам важливо розуміти основні пропагандистські наративи, які використовує Росія, і вміти їх ідентифікувати в медіапросторі.

Наратив «денацифікації» стверджує, що російська агресія є «визвольною місією» для боротьби з «нацистами», які нібито захопили владу в Україні. Він ґрунтується на маніпуляції історичними фактами, такими як Друга світова війна. Вчителі повинні викривати абсурдність цього наративу, вказуючи на те, що Президент України має єврейське походження і що Україна має демократично обраний уряд.

Наратив «західної маріонетки» – російська пропаганда регулярно зображує Україну як державу, що повністю контролюється США та НАТО. Мета полягає в тому, щоб позбавити український народ суб'єктності та показати, що війна є конфліктом між Росією та Заходом. Педагоги повинні спростовувати цей міф, аналізуючи суверенні рішення України, її прагнення до європейської інтеграції та підтримку міжнародної спільноти, яка є відповіддю на російську агресію, а не її причиною.

Наратив «руського мира» стверджує, що українці та росіяни – один народ, і тому Україна має бути частиною «руського мира». Ця ідея використовується для виправдання окупації та анексії українських територій.

Професор Р. Блас визначає маніпуляцію як вид обману та спробу вплинути на поведінку іншої людини на користь маніпулятора (Blass, 2005). Маніпуляція часто є небезпечнішою за фейкові новини, оскільки вона здається правдивою. Адже це може бути:

1. Емоційна маніпуляція. Використання емоційно забарвлених слів, що викликають страх або співчуття. Наприклад, російські Telegram-канали поширюють відео, що демонструють «сльози жителів Донбасу», які нібито «раді» приходу російських військ. Вчителі повинні пояснювати, що такі відео часто є постановочними.

2. Вибіркове подання фактів. Дезінформатори можуть використовувати реальні факти, але подавати їх у спотвореному контексті, ігноруючи іншу інформацію, що суперечить їхньому наративу. Наприклад, вибірково показуючи зруйновані будівлі, не згадуючи, що вони були знищені російськими обстрілами, а звинувачуючи ЗСУ.

3. Замовчування. Пропаганда часто працює не тільки з тим, що вона говорить, а й з тим, що вона замовчує. Наприклад, російські ЗМІ замовчують інформацію про обстріли українських міст, втрати серед російських військовослужбовців та злочини проти цивільного населення.

Для ефективної підготовки майбутніх вчителів «Захисту України» до освітньої програми слід включити освітні компоненти з медіаграмотності. Вчителі повинні вміти показувати учням, як аналізувати конкретні Telegram-канали, виявляти в них пропагандистські наративи та маніпулятивні прийоми. Така підготовка дозволить нам виховати покоління, яке не тільки вміє поводитися у фізично небезпечних ситуаціях, але й має міцний імунітет до інформаційної агресії.

Дезінформація часто експлуатує розбіжності в суспільстві (мовні, регіональні, полі-

тичні, релігійні). Її мета – розділити суспільство зсередини, щоб воно стало менш стійким до зовнішньої агресії. Наприклад, російська пропаганда активно розпалює ворожнечу між україномовними та російськомовними громадянами, між різними політичними та соціальними групами. Вона поширює наративи, що протиставляють «центр» «регіонам», «патріотів» «проросійським». На уроках «Захисту України» слід наголошувати на національній єдності як ключовому чиннику опору. Вчителі повинні обговорювати з учнями, як маніпулятори використовують емоційні тригери для заострення внутрішніх розбіжностей.

Регулярний потік дезінформації може призвести до психологічної інтоксикації, коли людина втрачає здатність відрізнити правду від брехні. Це призводить до апатії, втоми та відчаю, що послаблює волю до опору. Вчителі предмету «Захист України» повинні навчати учнів основам інформаційної гігієни – як обмежувати споживання новин, як перевіряти джерела та як «відпочивати» від інформаційного потоку. Це допоможе зберегти психічне здоров'я та бойовий дух.

Протидія дезінформації – це не тільки завдання державних органів, а й особиста відповідальність кожного громадянина. Майбутні вчителі повинні прищеплювати своїм учням усвідомлення того, що їхня власна інформаційна поведінка має безпосередній вплив на національну безпеку. Вони повинні стати агентами змін у своїх громадах, навчаючи своїх друзів та родичів основам медіаграмотності. Наприклад, на заняттях можна розібрати ситуацію, коли у Facebook-групі одного з міст України було опубліковано інформацію про те, що ЗСУ нібито «ховають» техніку в житлових кварталах. Мета фейку – спровокувати конфлікт між цивільним населенням та військовими. Вчитель може показати, як поширення цього фейку могло вплинути на соціальну стабільність і як, навпаки, своєчасне викриття цього фейку допомогло запобігти паніці та конфлікту.

Підготовка майбутніх вчителів «Захисту України» має включати поглиблене вивчення психологічних та соціальних наслідків дезінформації. Вони повинні бути не тільки передавачами знань, а й менторами, які навчають учнів критично мислити, виявляти маніпуляції та брати на себе відповідальність за інформаційний простір. Таким чином, предмет «Захист України» стане не тільки джерелом військових навичок, а й школою громадянської стійкості в умовах сучасної гібридної війни.

Ефективна методологія може включати аналіз кейсів (детальний розбір конкретних

прикладів дезінформаційних кампаній. Наприклад, аналіз фейку про «українські біолабораторії» дозволяє зрозуміти його структуру, джерела поширення та психологічний вплив). Виконання практичних завдань з перевірки інформації (навчання учнів користуватися інструментами фактчекінгу (фактчекінгові платформи, сервіси зворотного пошуку зображень)). Створення дискусійних клубів для обговорення актуальних тем, що дозволяє учням аргументувати свою позицію на основі перевірених джерел.

Російська дезінформація спрямована не лише на зміну поглядів, а й на підірив соціальної стабільності. Вона загострює внутрішні конфлікти, розпалює ворожнечу та поширює паніку. Майбутні вчителі «Захисту України» повинні усвідомлювати ці психологічні аспекти та вміти пояснити учням, як дезінформація може впливати на їхній емоційний стан.

Кібербезпека є важливою частиною підготовки майбутніх вчителів предмета «Захист Вітчизни», що є окремою дисципліною, але вони повинні розуміти її роль у загальній системі національної безпеки. Вони мають пояснювати учням, що кібератака може мати такі ж руйнівні наслідки, як і пряма військова агресія. Наприклад, на основі аналізу кібератаки NotPetya, яка паралізувала роботу багатьох державних і приватних установ, можна показати, як кіберзагрози впливають на критичну інфраструктуру. Вчителі повинні підкреслювати, що базові навички кібергігієни – використання надійних паролів, обережність при відкритті невідомих посилань – є частиною особистої безпеки кожного громадянина.

Таким чином, підготовка майбутніх вчителів «Захисту України» має включати глибоку інтеграцію знань про інформаційну та кібервійну. Це дозволить їм виховати покоління, яке буде не тільки фізично готовим захищати країну, але й стійким до психологічного та інформаційного впливу, що не менш важливо в умовах сучасної гібридної війни.

Висновок. Отже, підготовка майбутніх вчителів предмета «Захист України» є актуальною та життєво необхідною в контексті гібридної війни. Враховуючи це, освіта майбутніх педагогів повинна виходити за рамки суто військової підготовки та включати глибокі знання з медіаграмотності, кібербезпеки та психологічної стійкості. Використання сучасних методик, таких як аналіз контенту та кейс-стаді, дозволить вчителям навчити учнів ідентифікувати фейкові новини, пропагандистські наративи та маніпулятивні прийоми. Таким чи-

ном, предмет «Захист України» стане основою для формування покоління, здатного ефективно протидіяти інформаційній агресії та забезпечувати інформаційну безпеку держави. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в розробці та впровадженні ефективних методик викладання медіаграмотності для студентів ЗВО. Це дослідження може бути зосереджено на створенні інтерактивних курсів, що включають аналіз кейс-стаді та роботу з інструментами фактчекінгу.

Список бібліографічних посилань

- Герасіна, 2015 – Герасіна, Л.М (2015). Політологічний енциклопедичний словник. Харків: Право. 816 с.
- Горбенко, 2017 – Горбенко, О.І. (2017). Інформаційна та кібербезпека: концептуальні засади та практичні аспекти. Харків: Фоліо. 320 с.
- Горбик, Дуцик, Шалайський, 2023 – Горбик, Р., Дуцик, Д., Шалайський, С. (2023). Ефективність протидії російській дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни: Аналітичний звіт. *Український інститут медіа та комунікації*. 66 с. URL: <https://www.jta.com.ua/wp-content/uploads/2023/08/UMCI-Effectiveness-of-Russian-Disinformation-Counteraction-UA.pdf>.
- Горбулін, 2014 – Горбулін, В.П. (2014). «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Стратегічні пріоритети*, 4(33): 5–12.
- Модельна навчальна програма, 2024 – Модельна навчальна програма «Захист України. Інтегрований курс» для закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти. (2024). Київ: МОН України. 26 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/program-y-10-11-klas/2025/np-zakhyst-ukrayiny-modelna-navch-prohrama-intehrovanyu-kurs-11-04-2025.pdf>
- Морозов, 2018 – Морозов, С.П. (2018). Стратегії забезпечення інформаційної та кібербезпеки держави. Дніпро: Акцент. 268 с.
- Мудра, 2016 – Мудра, І. (2016). Поняття «фейк» та його види у ЗМІ. *Теле- та радіожурналістика*, 15: 184–188.
- Почепцов, 2015 – Почепцов, Г. (2015). Сучасні інформаційні війни. Київ: Києво-Могилянська академія. 496 с.
- Про реалізацію інноваційного освітнього проекту, 2024 – Про реалізацію інноваційного освітнього проекту на всеукраїнському рівні за темою «Теоретико-методичні засади викладання навчального предмета / інтегрованого курсу «Захист України» у серпні 2024 – серпні 2026 років: наказ МОН від 01.07.2024 р. №940. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/66a/0f2/a47/66a0f2a47d3c9659276119.pdf>.
- Рудник, 2024 – Рудник, Л.І. (2024). Поширення недостовірної інформації як засіб ведення гібридних війн. *Інформація і право*, 4(51): 46–54.
- Сенченко, 2006 – Сенченко, М.І. (2006). Четверта світова війна. Київ: МАУП, 2006. 64 с
- Bjola, 2019 – Bjola, C. (2019). Propaganda as Reflexive Control: The Digital Dimension. *Countering Online Propaganda and Extremism: The Dark Side of Digital Diplomacy*. In C. Bjola & J. Pamment (Eds). (pp. 13–27). London & New York: Routledge. URL: https://www.researchgate.net/publication/332655741_Propaganda_as_Reflexive_Control_The_Digital_Dimension
- Blass, 2005 – Blass, R. (2005). Manipulation dans les discours et les écrits de Hitler du point de vue de la théorie de la pertinence. Bielefeld: Cornelsen, 187–194.

References

- Herasina, L.M (2015). Political Science Encyclopedic Dictionary. Kharkiv: Pravo. 816 p. [in Ukr.].
- Horbenko, O.I. (2017). Information and Cybersecurity: Conceptual Principles and Practical Aspects. Kharkiv: Folio. 320 p. [in Ukr.].
- Horbyk, R., Dutsyk, D., & Shalayskyi, S. (2023). The effectiveness of countering Russian disinformation in Ukraine in the context of a full-scale war: Analytical report. *Ukrainian Institute of Media and Communication*. 66 [in Ukr.].
- Horbulin, V.P. (2014). "Hybrid war" as a key tool of Russia's geostrategy of revenge. *Strategic Priorities*, 4(33): 5–12 [in Ukr.].
- Model curriculum, 2024 – Model curriculum "Defense of Ukraine. Integrated course" for institutions providing complete general secondary education. (2024). Kyiv: MES of Ukraine. 26 p. URL: <https://www.jta.com.ua/wp-content/uploads/2023/08/UMCI-Effectiveness-of-Russian-Disinformation-Counteraction-UA.pdf>. [in Ukr.].
- Morozov, S.P. (2018). Strategies for ensuring information and cybersecurity of the state. Dnipro: Aktsent. 268 p. [in Ukr.].
- Mudra, I. (2016). The concept of "fake" and its types in the media. *Television and Radio Journalism*, 15: 184–188 [in Ukr.].
- Pochepstov, H. (2015). Modern Information Wars. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy [in Ukr.].
- On the implementation of an innovative educational project, 2024 – On the implementation of an innovative educational project at the all-Ukrainian level on the topic "Theoretical and methodological principles of teaching the subject / integrated course "Defense of Ukraine" in August 2024 - August 2026: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 07/01/2024 No. 940. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/66a/0f2/a47/66a0f2a47d3c9659276119.pdf>. [in Ukr.].
- Rudnyk, L.I. (2024). Dissemination of false information as a means of waging hybrid wars. *Information and Law*, 4(51): 46–54 [in Ukr.].
- Senchenko, M.I. (2006). The Fourth World. Kyiv: IAMP. 64 p. [in Ukr.].
- Bjola, 2019 – Bjola, C. (2019). Propaganda as Reflexive Control: The Digital Dimension. *Countering Online Propaganda and Extremism: The Dark Side of Digital Diplomacy*. In C. Bjola & J. Pamment (Eds). (pp. 13–27). London & New York: Routledge. URL: https://www.researchgate.net/publication/332655741_Propaganda_as_Reflexive_Control_The_Digital_Dimension.
- Blass, 2005 – Blass, R. (2005). Manipulation dans les discours et les écrits de Hitler du point de vue de la théorie de la pertinence. Bielefeld: Cornelsen, 187–194.

ZAKHAREVYCH Mykola

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor Department of Vocational Education and Technology by profiles,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

COUNTERING RUSSIAN DISINFORMATION AND CYBER THREATS IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF "DEFENSE OF UKRAINE"

Summary. The relevance of this article lies in examining the profound impact of Russian disinformation and cyber threats on Ukrainian society amidst the full-scale war, a crucial component of the Russian Federations

hybrid aggression. The authors analyze the key methods of this information warfare, including the use of social media, traditional media, and pro-Russian Telegram channels to undermine national unity, destabilize the

country, and discredit Ukraine's leadership and armed forces. A particular focus is placed on the vital role of preparing future «Defense of Ukraine» teachers as key specialists in building the youths resilience against these threats.

The study's primary objective is to analyze the core methods of Russian disinformation and cyber threats and to develop practical recommendations for effective countermeasures. To achieve this, the article employs a range of research methods, including systemic analysis, content analysis, the dialectical method, and case studies to illustrate specific disinformation campaigns.

The authors provide a detailed conceptual framework for hybrid warfare, disinformation, information warfare, and cybersecurity, drawing upon the works of leading Ukrainian and international scholars such as V. Horbulyn, L. Rudnyk, H. Pocheptsov, M. Senchenko, O. Horbenko, and S. Morozov. A special emphasis is put on the role of social networks as a key battlefield, as well as on the mechanisms behind the spread of fake news, propagandistic narratives (such as «denazification» and «Western puppet»), and manipulative technologies. The article differentiates between fake news (deliberate falsehoods) and propaganda (the selective presentation of facts to serve a specific agenda), providing concrete

examples to highlight their manipulative nature. It also addresses the psychological and social consequences of disinformation, noting its ability to exploit internal societal divisions and cause psychological fatigue.

The study concludes that the training of «Defense of Ukraine» teachers must extend beyond military skills to include a deep understanding of media literacy and cyber hygiene. The authors emphasize that countering disinformation is a personal responsibility for every citizen and that the «Defense of Ukraine» subject should become a foundation for shaping a generation resilient to psychological and informational influence. The findings of this research can be used to develop new educational programs aimed at improving the media literacy and cyber resilience of young people, with future research focusing on creating interactive courses and tools for effective fact-checking and analysis.

Keywords: training of the teacher of the subject «Defense of Ukraine»; disinformation; cybersecurity; information warfare; propaganda; hybrid warfare; media literacy; social networks; manipulation; fake news; national security; media literacy.

Одержано редакцією 26.08.2025
Прийнято до публікації 14.09.2025